

Ivan Sivec

BLAGOSLOV GORA

Okruški o prvem slovenskem alpinistu in velikem humanistu Valentinu Staniču

Zbirka: Slovenski narodni buditelji 2

Spremna beseda: Viki Grošelj

Lektorica: Ana Pavlek

Fotografije: Ivan Sivec, pisatelj arhiv in muzejski arhivi

Oblikovanje naslovnice: Benjamin Štefe, Družina d. o. o.

Oblikovanje fotografij: Metka Komatar

Grafična obdelava: Stanislav Oražem

Založila: Družina d. o. o.

Za založbo: Tone Rode

Tiskano v Sloveniji

Naklada: 600 izvodov

Ljubljana 2022

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-312.6
929Stanič V.
796.52:929Stanič V.

SIVEC, Ivan, pisatelj

Blagoslov gora : okruški o prvem slovenskem alpinistu in velikem humanistu Valentinu Staniču
/ Ivan Sivec ; [spremna beseda Viki Grošelj ; fotografije Ivan Sivec, pisatelj arhiv in muzejski
arhivi]. - Ljubljana : Družina, 2022. - (Zbirka Slovenski narodni buditelji ; 2)

ISBN 978-961-04-0910-6
COBISS.SI-ID 103824131

Brez pisnega dovoljenja Založbe Družina, Krekov trg 1, Ljubljana v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna objava, predelava in kakršna koli druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih odlomkov, hkrati s fotokopiranjem, tiskanjem in shranitvijo v elektronski obliki.

Ivan Sivec

BLAGOSLOV GORA

Okruški o prvem slovenskem alpinistu
in velikem humanistu Valentinu Staniču

Družina 2022

KAZALO

OB DOMAČEM OGNJIŠČU	7
ZLATO POD KRNOM	14
V VELIKI SVET	21
V NEBESIH	28
VEČERNA PESEM FANTIČA	35
NA VELIKEM KLEKU	41
VZPON DO NOETOVE BARKE	48
STO OBRAZOV	55
POT K OČETU	62
NA BANJŠICAH	69
ROKODELEC	76
DVA PESNIKA	82
MERJENJE TRIGLAVA	88
V DOLINO	95
NAPOLEONOVO KRALJESTVO	102
ROČINJSKA ŠOLA	109
NA VRVI NAD SOČO	116
ČRNE KOZE	123
ZLATI KLAS	130
V GORICO	137
SREČANJE S SLOMŠKOM	144
NA SVETO GORO Z GLUHONEMIMI	151
PROTI TRPINČENJU ŽIVALI	158
MOLITEV NA GORI	165
 Zgodovinska dejstva	 173
Uporabljena literatura in ustni viri	175
Spremna beseda (alpinist Viki Grošelj).....	178
O nastanku knjige in zahvala	183
O avtorju knjige	186
Fotografsko gradivo	193

OB DOMAČEM OGNJIŠČU

To je pripoved o našem prvem alpinistu, plezalcu po skalah evropskega slovesa, prvopristopniku na več najvišjih vrhov. Hkrati pa pripoved o velikem humanistu, vzornem človekoljubu, ki nam lahko še danes, po več kot dvesto letih, s svojim vzorom daje veliko življenjskega navdiha.

O samohodnem posamezniku, ki svojih sanj ni zakopal vase, temveč je znal iz vsakega prgišča ustvariti tako zgodbo, da je še danes vsaka vredna globokega spoštovanja. Nasploh je to zgodba o gorniku izjemne smelosti, poguma in dejanj.

O preprostem kmečkem sinu, ki se je s študijem v tujini povzdignil do prijaznega hribovskega kaplana, priljudnega vikarja, spoštovanega stolnega kanonika.

O človeku živahnega ljudskega uma, ki je svoje znanje ne-sebično trosil na vse strani, med preproste in učene ljudi, še posebej pozorno slovenski mladini.

O pesniku in pisatelju, ki je z lahkoto ujel v verze tako kmečki stan kot mnoge osebne radosti in težave, v planinskih spisih pa je bil v Evropi med prvimi, ki so znali opisati neznana gorska brezpotja.

O prvem slovenskem tiskarju, ki je prinesel malo stiskalnice in koš črk v hribovske kraje kar na svojem hrbtu.

O višinomercu, ki je prvi izmeril višino najvišji avstrijski in najvišji slovenski gori, pa tudi mnogim drugim avstrijskim, slovenskim in furlanskim vrhovom.

O prvopristopniku na tedaj najvišjo nemško goro, o prvem slovenskem gorniku, ki se je povzpел na najvišjo avstrijsko goro, o prvem gorohodcu na mnoge gore nasploh.

O izjemnem ljubitelju živali in gorskega cvetja, o ustanovitelju društva proti trpinčenju živali in o vrtnarju prvega botaničnega vrta na evropskih tleh.

O človekoljubu, ki se je prvi pri nas posvetil gluhtonemim, postavil prvo gluhtonemnico na naših tleh oziroma stalno izobraževanje gluhtonemih ljudi.

O prizadevnem kmetu, marljivem zidarju, spretnem podkovskem kovaču ...

O enem največjih razsvetljencev na slovenskih tleh, o globoko zavednem slovenskem sinu, o velikem narodnem buditelju.

O primorskem Slomšku, goriškem Prešernu.

Na kratko: o velikem človeku, velikem Slovcu.

Rodil se je v Bodrežu pri Kanalu. V kraju, kjer si podajata roki topel morski piš, ki prihaja od Jadranskega morja po Soški dolini navzgor, in severni veter, ki se vrtinči pod Trnovskim gozdom, Banjšicami in Julijskimi Alpami. V kraju, ki leži po poznejših izmerah sto šestdeset metrov nad morjem, na levem bregu Soče, na starodavni rečni naplavini, stisnjen med strugo in planino, med kamenjem in rodovitnim poljem, med trto in sadovnjaki, med murvami in senožetmi.

Rodil se je na hišni številki devetnajst, v kraju, ki je tedaj štel – kot so temu rekli – devetnajst ognjev. Devetnajst ognjišč. Skromnih ognjišč. Nekateri so zapisali, da je bil Bodrež v primerjavi z drugimi kraji bogat kraj, a to velja samo delno. Res je, da so marsikje drugje živeli še veliko slabše, a tudi ob ognjišču številka devetnajst je šlo predvsem za preživetje.

Pri hiši se je reklo Pri Cerovščkovih. Šlo je za pradavno ognjišče, ki so ga že stoletja pred Kristusovim štetjem naselili Kelti, pozneje Rimljani, na koncu slovanski živelj. Ime Bodrež menda izhaja še iz keltskih časov in je povezano z živino, z ogradami, s pašo. Cer pa bi morda lahko pomenil del, košček, drobec življenja na levem bregu zelenooke lepote življenja. Ali pa človeka iz Cerovega.

Valentin Stanič je zagledal svetlobo življenja na zemlji 12. februarja leta Gospodovega 1774. Se pravi v času vladanja znamenite cesarice Marije Terezije. Glede na mesec pa v času, ko

se v spodnji Soški dolini pritajeno začuti prvi dih pomladi, prvo novo upanje, prva nova nada.

Pri Cerovščkovih niso bili bogati po zemlji, bili pa so bogati glede otrok. Vsaj srednje bogati. Oče Andrej Stanič in mati Marija, rojena Ipavec, sta imela namreč šest otrok: dva sinova in štiri hčerke. Najstarejšemu sinu je bilo ime Tomaž, drugemu sta dala ime Valentin, hčerkam pa sta namenila sama priljubljena imena: Marina, Marijana, Doroteja in Katarina.

Mraz je tistega 12. februarja v resnici že dodobra popustil. Pa čeprav je ljudska pamet rada povedala:

»Ob svetem' Pav vsaka baba od mraza prav', ob svetem Bovantin' pa še fantin!«

Pav je bil seveda januarski sveti Pavel, Bovantin pa bližajoči se Valentin. Le-ta pa v teh krajih ni bil samo Valentin, temveč še večkrat Bovantin, največkrat pa kar preprosto Tine.

A da na koncu zime še posebej v Posočju, tam nad Solkanom, Desklami in Kanalom, prav na hitro zadiši po pomladi, pove naslednja ljudska modrost:

»Svet' Bovantin dà ključ od korenin.« Sveti Bovantin, sveti Valentin, je namreč že od prvih izkušenj človeka prvi Pomladin, prvi pomladni svetnik. Tisti, ki ne diši samo po svojih svetniških dejanjih, temveč tudi po odtajani zemlji, po sveži pomladni grudi, po prvem delu v vinogradu in na polju.

V starih knjigah je zapisano, da so bili Cerovščkovi pridni, varčni in pošteni ljudje. In dobri gospodarji. Dober gospodar si namreč lahko tudi, če ne upravljaš z bogatijo, če ti časi niso naklonjeni, če si v še tako odmaknjenem kraju. To pa je za Bodrežane pomenilo vsaj to, da jim ni bilo treba iskati kruha drugod, da so se lahko preživeli doma, da sta jim bila njihovo kamenje in prst vsaj toliko naklonjena, da se je dalo dostojno preživeti. Tako pa je vendarle bilo pri Cerovščkovih in pri sosedah. Pa še nekaj sta imela Valentinova starša, kar je šlo njima v prid: globoko vero v Boga! K temu je veliko pripomogla vera starih staršev, nasploh njihovega rodu, lepe zglede pa sta

SREČANJE S SLOMŠKOM

Zapisana beseda, pa naj bo v verzih ali v prosti obliki, niso samo na papir ulete besede, temveč so odraz človekove notranjosti, odmev tistega časa in zrcalo ljudstva oziroma naroda. Zato knjige in časniki niso samo zapis nekega trenutka, pač pa so listi, povezani v snopič, vsak posebej tudi spomenik občestva, naroda, kulture.

Tega se je kanonik Valentin Stanič še posebej zavedal kot šolski nadzornik. A vendar je bilo eno tisto, kar je poslal svojim ali tujim ljudem kot spominski zapis z gora oziroma pozneje z Banjške planote in Ročinja, drugo pa tisto, kar bi moral imeti v rokah vsak šolar, vsak kmet, vsak bralec v mestu in na podeželju. Ker je dobro videl, kako je to urejeno na tujih tleh, si je še toliko bolj prizadeval, da bi bilo podobno tudi v Gorici in po drugih mestih. Še posebej si je prizadeval za mesto na zadnjem braniku slovenstva, za mesto pod znamenitim goriškim gradom, za mesto, vedno polno šolarjev, ob sejmihi in ob tržnih dneh pa tudi kmetov in rokodelcev.

Ko je spoznal, da so šli njegova pesniška zbirka *Pesmi za kmete in mlade ljudi* in *Premišljevanja in molitve za sveto leto 1826* ter prevod pesnitve *Cesar in opat* in še mnoge druge publikacije lepo med ukaželjne ljudi, je dobil še dodatna krila. Po neki večerni molitvi ga je prešinilo:

»Premakni tudi to skalo! V Gorici bi morali imeti knjigarno s slovenskimi knjigami!« Takšno knjigarno, kot jo imajo v Celovcu in Ljubljani. Obe mesti sta pravi kulturni središči Slovencev, Gorica pa za njima ne sme prav nič zaostajati.

In ker se je vedno najbolj zanesel nase oziroma ni rad prelagal bremen na druga ramena, je nemudoma pisal tako v Celovec kot v Ljubljano, pozneje pa še v Gradec. Z eno samo veliko prošnjo:

»Prosim, pošljite mi slovenske knjige! Plačam takoj po povzetju!«

Kmalu se je v njegovi knjigarni – sam jo je imenoval zaradi velikosti in skromnosti *knjigarnica* – znašlo na kupe slovenskih knjig. Od Kastelčevih *Bukev*, Linhartovih iger *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* ter Županove *Micke* pa do Ravnikarjevih *Malih povesti* in Baragove *Dušne paše*. Kot kanonik se je še posebej razveselil Slomškovega *Krščanskega devištva*. Izjemno pa je bil vesel, ko je v njegovo knjigarnico začela prihajati tudi *Kranjska čbelica*, kmalu po odprtju pa je prejel celo Prešernov *Sonetni venec* in *Krst pri Savici*.

V Linhartovi igri je našel tudi slogan za vse svoje početje. Eden od junakov je veselo vzkliknil:

»Drug drug'mu ogenj dajmo!«

Prav to pa je bila tudi Staničeva misel. Da iz majhne stvari nastane velika, je treba imeti v mnogih srcih pravi ogenj, ta ogenj pa moramo širiti od človeka do človeka.

Nekaj knjig je prodal in si tako vsaj za silo povrnil stroške, mnogo pa jih je tudi podaril. Posebno še, ko so se ob sejmih ali pa, ko so pripeljali v Gorico drva ali seno, v njegovi knjigarnici znašli preprosti ljudje. Ko je videl, da marsikoga mika ta ali ona knjiga, zanj pa ni imel denarja, je bralcu knjigo kar sam potisnil v roke, rekoč:

»Knjiga je nekaj vredna samo tedaj, ko jo nekdo prebere. Le glejte, da jo boste prebrali! Ko se boste prihodnjič znašli pri meni, vas bom vprašal, kaj piše v njej.«

Vsi so mu sveto obljubili, da je ne bodo prebrali samo sami, temveč bodo vsebino povedali tudi drugim ali pa jo bodo prebrali pozimi ob ognjišču šolarji, vsa družina pa jo bo pozorno poslušala. Tista idilična slika, ki jo je narisal neznani slikar, na njej pa je za pečjo nekdo bral knjigo, poslušalo pa ga je vsaj sedem članov družine, je bila za tiste čase povsem resnična. Navadno je pri hiši znal brati eden, radovedni pa so bili prav vsi, kar je pozneje marsikoga navedlo k temu, da se je tudi sam priučil branja in pisanja.

Kadar je v knjigarnico vstopilo kakšno že skoraj zrelo dekle, ji je knjigo izbral še posebej pozorno. Najraje ji je svetoval, naj izbere Slomškovo *Krščansko devišтво*, pa čeprav to ni bilo točno povezano s tistim, zaradi česar je dekle zardevalo. Ker je že z Banjšic vedel, da so bila dekleta pri prebiranju knjig pridna, je vsaki naročil:

»Le beri jo, le beri! Če pa se bodo listi umazali ali celo raztrgali, knjižico brez strahu prinesi nazaj in ti bom dal novo zastonj.«

Najbolj je bil vesel šolarjev in študentov, ki so v njegovo knjigarnico zahajali redno, pri tem pa mu pripovedovali tudi svoje zgoode in nezgoode. Ko je videl, da koga pisanje še posebej zanima, pa mu je prav na hitro naročil:

»Ne zapravi svojega talenta! Talent je Božji dar. Le piši in napiši kaj koristnega za naš narod. Če želiš, mi lahko prineseš tudi pokazat sem v knjigarnico ali pa mi boš pokazal tedaj, ko bom prišel na vašo šolo kot nadzornik.«

Po šolah so se nadzornikov navadno bali, gospoda kanonika pa le tisti, ki so bili pretirano malomarni ali pa knjig sploh niso marali. Če pa je kdo samo omenil, da je že bil v njegovi knjigarnici, je bil takoj pohvaljen tudi pred profesorjem.

Ko so leta Gospodovega 1843 v Ljubljani začele izhajati *Kmetijske in rokodelske novice*, je Stanič naročil kar petdeset izvodov.

»Da se niso gospod zmotili,« je čez nekaj dni dobil iz Ljubljane dopis od urednika, gospoda Janez Bleiweisa, ki so ga nekateri zaradi njegove politične srčnosti imenovali tudi oče slovenskega naroda. »Ste morda mislili pet izvodov?«

Stanič pa mu je odpisal:

»Ne, ne, je že v redu. V Gorici je veliko narodno zavednih Slovencev. Dobil sem že kar nekaj naročnikov, nekaj pa jih še bom.«

Tega, da je veliko izvodov *Novic* podaril, pa ni razlagal. Bil je že zadovoljen, da je časnik redno izhajal in da imamo tudi Slovenci toliko inteligence, da jih zanimajo tako domače kot

O AVTORJU KNJIGE

IVAN SIVEC je najbolj plodovit in že poldrugo desetletje vedno med prvimi tremi najbolj brani slovenskimi pisatelji. Napisal je 172 knjig.

Rojen je bil 23. maja 1949 v Mostah pri Komendi, od leta 1972 živi in ustvarja v Mengšu. Na ljubljanski Filozofski fakulteti je diplomiral na Oddelku za slovenistiko, na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo si je pridobil naziv magister etnoloških znanosti. Zaposlen je bil na RTV Slovenija, najdlje kot novinar oz. urednik. Član Društva slovenskih pisateljev je od leta 1987.

Foto: Studio Majhenič, Domžale

Natisnjenih je bilo več kot 370.000 izvodov Sivčevih knjig. Štirinajst knjig je bilo ponatisnjenih, več del dramatiziranih, več kot sto knjig je izdanih v elektronski obliki, dobrih petdeset v slušni, nekaj tudi v brajlici. Vsako leto si bralci v slovenskih splošnih knjižnicah izposodijo okoli 40.000 Sivčevih knjig. Nekaj njegovih knjig je prevedenih v nemščino in angleščino.

Med najbolj odmevnimi Sivčevimi knjigami so zgodovinski romani (tetralogija o Rimljanah na naših tleh, trilogija o Karantaniji, pentalogija o Celjskih grofih in knezih), zbirka Slovenske grajske zgodbe (*Ne pozabi najine ljubezni*, *Izgubljeno srce*, *Slepa grofica*, *Modra vrtnica*, *Visoški gospod*, *Ljubezen ob Kolpi*), biografski romani (o Prešernu, Gregorčiču, Plečniku, Tavčarju, Tavčarju, Jurčiču itd.) in knjige iz zbirke *Dotik srca*